

OECD pētījuma

“Connecting People with Jobs: Latvia”

Būtiskākie secinājumi un rekomendācijas

Bezdarbnieka pabalsts, GMI pabalsts, invaliditātes pensija:

- **Latvijā ir strikti bezdarbnieka statusa un pabalsta zaudēšanas nosacījumi**, salīdzinot ar citām OECD valstīm. OECD iesaka ieviest mērenākas sankcijas nebūtisku pārkāpumu gadījumā (piemēram, īslaicīgu pabalsta samazinājumu, ja bezdarbnieks nepieņem atbilstošu darba piedāvājumu).

- **GMI pabalsta apmērs un pārklājums salīdzinājumā ar OECD vidējiem rādītājiem ir zems**, 2017. gadā GMI pabalstu saņēma tikai 0.5% no iedzīvotājiem, kas vecāki par 15 gadiem. Vairāk nekā puse GMI pabalsta saņēmēju to saņēma mazāk par sešiem mēnešiem. GMI pabalstu saņēmēju vidū lielākā daļa ir 55 gadus veci un vecāki. 17% no GMI saņēmējiem ir personas ar invaliditāti.

- GMI pabalstu saņemošu mājsaimniecību ienākumi ir **būtiski zemāki** par vidējiem mājsaimniecības ienākumiem (zemāki nekā lielākajā daļā OECD valstu).

- GMI saņēmēji veido 20% no NVA reģistrētajiem ilgstošajiem bezdarbniekiem. Bieži vien tās ir sarežģītas situācijas, kur nepieciešama kompleksa pieeja, iesaistoties NVA, pašvaldības sociālajam dienestam. 2013. gadā īstenotais **NVA un pašvaldību sociālo dienestu sadarbības pilotprojekts** parādīja, ka ciešāka sadarbība sniedz labākus rezultātus.

- **Invaliditātes pensijas** saņēmēju skaits Latvijā kopš 2007. gada ir pieaudzis straujāk nekā jebkurā citā OECD Eiropas dalībvalstī. OECD vērtējumā augstais nodokļu slogs mazina invaliditātes pensijas saņēmēju motivāciju pieņemt darba piedāvājumu. Tikai ceturtdaļa no invaliditātes pabalsta saņēmējiem bija nodarbināta 2017. gadā un vēl 9% bija reģistrējušies NVA kā bezdarbnieki.

NVA darbs ar bezdarbniekiem:

- OECD ieskatā nopietna problēma ir tas, ka joprojām **būtiska bezdarbnieku daļa ir bez darba ilgāk par 12 mēnešiem** (3.3% no darbaspēka 2017. gadā), tostarp tādi, kas zaudējuši cerības atrast darbu.

- OECD novērtē, ka kopš 2012. gada ir ieviesta virkne jaunu aktīvās darba tirgus pasākumu, taču īpaši uzsver nepieciešamību pēc atbalsta pasākumiem, kas būtu vēl mērķētāki.

- **NVA izmantotā bezdarbnieku profilēšanas metode OECD ieskatā būtu pilnveidojama**, atsakoties no bezdarbnieku grupēšanas 39 grupās un vairāk fokusējoties uz specifiskām mērķa grupām.

- OECD iesaka **paplašināt NVA pasākumu mērķgrupu loku**, t.sk. sniegt atbalstu arī personām, kuras vēl nav zaudējušas darbu, savukārt tiem, kam ir labas darba atrašanas iespējas, piedāvāt pakalpojumus tiešsaistē.

- OECD iesaka NVA izveidot regulāru un strukturētu ietvaru **sadarbībai ar pašvaldībām** darbam ar ļoti ilgi bez darba esošajiem.

Bezdarbnieku apmācības:

- Galvenie darba tirgus rezultāti, kas liecina par apmācību efektivitāti ir, ir bezdarbnieka darba atrašanas iespēju uzlabošanās un darba ienākumu pieaugums atgriežoties darba tirgū pēc mācībām.

- OECD secina, ka Nodarbinātības valsts aģentūras organizētajiem **apmācību pasākumiem ir pozitīva ietekme** (pretēji sabiedrībā izplatītajam mītam, ka apmācības ir bezjēdzīgas). Gan profesionālā apmācība, gan neformālā apmācība uzlabo darba atrašanas iespējas, gan uz darba samaksas pieaugumu.

- OECD uzskata, ka **Latvijai apmācību pasākumi būtu jāpapildina ar citiem pasākumiem**, lai uzlabotu bezdarbnieku atgriešanu darba tirgū. Piemēram, tie varētu būt īsi kursi vai semināri noteiktu prasmju pilnveidei, izvērstāks reģionālās mobilitātes atbalsts (kas sedz izmaksas nokļūšanai uz izglītības iestādi).

- Apmācību jomā ieviestā **kuponu metode var veicināt pakalpojumu sniedzēju konkurenci**, sniedzot lielākas iespējas bezdarbniekam izvēlēties izglītības iestādi. Vienlaikus OECD iesaka, ka atsevišķām klientu grupām varētu būt nepieciešams papildus atbalsts izglītības iestādes izvēlē.

- OECD aicina pārdomāt kā attālākos reģionos veicināt **izglītības iestāžu konkurenci**, vienlaikus stiprinot reģionālās mobilitātes atbalstu apmācību dalībniekiem (jo tas paplašina izvēles iespējas).

- OECD secina, ka **pašreizējais kupona realizācijas termiņš - 14 dienas – ir ļoti īss**. OECD ieskatā risinājums būtu **kupona realizācijas termiņa pagarināšana** (piemēram, Vācijā kupons ir derīgs trīs mēnešus).

- OECD uzsver, ka **Latvijā ir pieejami kvalitatīvi administratīvie dati**, lai veiktu regulārus NVA pakalpojumu izvērtējumus, kas ļauj ar zinātniski pamatotām un aprobētām metodēm izsekot gan indivīdu dalībai pasākumā, gan dalības ietekmei uz darba tirgus rezultātiem.

Reģionālā mobilitāte:

- **Reģionālās atšķirības Latvijā ir vienas no lielākajām OECD valstu vidū**. Kā parāda ilgtermiņa migrācijas tendences gan Rīga un tās reģions, gan arī reģionālie centri ir pievilcīgi. Salīdzinot ar citām OECD Eiropas valstīm, reģionālā mobilitāte ir vidējā līmenī.

- **Latvijas jaunieši vairāk nekā ES jaunieši ir gatavi pārcelties uz citu reģionu darba dēļ**, vienlaikus gatavība braukāt uz darbu ir salīdzinoši zema salīdzinājumā ar ES vidējiem rādītājiem. Mājokļu īres cenu pieaugums Rīgā un pieguļošajā reģionā ietekmē reģionālo mobilitāti.

- 2013. gadā ieviestā **reģionālā atbalsta programma** sniedz atbalstu transporta vai mājokļa izmaksām bezdarbniekiem, kuri vai nu pieņem darba piedāvājumu vai iesaistās apmācībās vismaz 20 km no dzīves vietas. OECD secina, ka programmai ir pozitīva ietekme uz ar nodarbinātības sekmēšanu.

- Mobilitātes veicināšanai **OECD rosina programmu izvērst, kā arī palielināt programmas atbalsta apjomu ģimenēm.** Tāpat OECD aicina apsvērt iespēju ieviest neliela aizdevumu programmu pārceļšanās vajadzībām.

- OECD redzējumā **striktāki iesaistes nosacījumi varētu būt darba pieņemšanai citā reģionā** varētu būt jauniem cilvēkiem, kuriem nav ģimenes pienākumu. Šobrīd noteiktie piemērotā darba noteikumi nosaka, ka bezdarbnieks var noraidīt darba piedāvājumu, kas ir sasniedzams no bezdarbnieka deklarētās dzīvesvietas, ceļā pavadot ne vairāk par pusotru stundu vienā virzienā.

Subsidētā nodarbinātība:

- Subsidētās nodarbinātības **stingri mērķgrupu nosacījumi ir tās galvenais veiksmes faktors**, taču vienlaikus programmai ir netiešo efektu risks. Pastāv iespēja, ka personas iesaistās programmā, taču būtu atradušas darbu arī bez dalības tajā, kā arī risks, ka esoši darbinieki tiek aizvietoti ar programmas dalībniekiem.

- **Subsidētās nodarbinātības iesaistīto bezdarbnieku skaits ir mazs.** Tikai 3% no ilgstošajiem bezdarbniekiem ir bijuši iesaistīti pasākumā, jauniešu un gados vecāku bezdarbnieku gadījumā rādītājs ir vēl zemāks. Personu ar invaliditāti gadījumā – 6.6% no NVA reģistrētajiem bezdarbniekiem ar invaliditāti ir iesaistījušies programmā.

- Rezultāti liecina, ka dalībai **subsidētās nodarbinātības programmā ir pozitīva ietekme uz mērķgrupas nodarbinātību.** Programmas efekts ir nozīmīgs, taču neatšķiras no līdzīgu programmu rezultātiem citās valstīs. Kopumā programmas ietekme ir būtiska uz jauniešiem un gados vecākiem bezdarbniekiem, vienlaikus personu ar invaliditāti nodarbināšanā ieguvumi ir mazāki. OECD iesaka diferencēt algu subsīdiju atbalstu personu ar invaliditāti nodarbināšanai, ņemot vērā darbspēju samazinājumu (nevis tikai invaliditātes faktu).

- **Administratīvās procedūras** un stingrie atbilstības nosacījumi var ietekmēt darba devēju vēlmi iesaistīties programmas īstenošanā. Darba devēju iesaistes procedūra varētu tikt atvieglota, neprasot sniegt informāciju, par ko NVA var pārliecināties saviem spēkiem.

- **Prasība nodrošināt kvalificētu darba vadītāju** katram dalībniekam ir apsveicama, taču var radīt šķēršļus dažiem darba devējiem, piemēram, prasība, ka darba vadītāja pieredzei un kvalifikācijai jābūt saistītām ar subsidēto darba vietu, var radīt šķēršļus mazo darba devēju iesaistei programmā.